

ПОЛІТИКА ЕЗРИ ПАУНДА: НА ШЛЯХУ ДО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЕПОСУ

У статті зроблено спробу визначити образно-структурну специфіку «Пісень» Паунда у системі жанрової належності до панорамних поетичних форм, виокремити історичні документи, які функціонують як основи американської ідентичності, описати локус «Храму Малатести» як «соборного» образу в оновленій моделі епічності, простежити художні стратегії побудови палімпсесту в «Кантос» на основі поєднання різноманітних культурних пластів і документальних текстів.

Ключові слова: документальний метод, соборний образ, жанр, історія банків, епос.

В статье предпринята попытка определить образно-структурную специфику «Песен» Паунда в системе жанровой принадлежности к панорамным поэтическим формам, выделить исторические документы, которые функционируют как основы американской идентичности, описать локус «Храма Малатести» как «соборного» образа в обновленной модели эпичности, проследить художественные стратегии построения палимпсеста в «Кантос» на основе сочетания разнообразных культурных пластов и документальных текстов.

Ключевые слова: документальный метод, соборный образ, жанр, история банков, эпос.

The paper attempts to determine the structural specificity of images and structures in Pound's Cantos through their genre of belonging to panoramic poetic forms, to highlight the historical documents that function as the foundation of American identity, describe the locus of the Tempio Malatestiana as a «cathedral» image in an updated model of the epic, and to outline artistic strategy of building a palimpsest in the Cantos which is based on a combination of diverse cultural formations and documentary texts.

Key words: documentary method, cathedral image, genre, history of banks, epic.

Рання творчість Езри Паунда, насичена античною міфологією та імажистськими експериментами, сприймається як ескапістська відповідь моральному та культурному стану європейської цивілізації початку ХХ ст. Перша світова війна виявилася переломною історичною подією для цілого покоління митців, катаклізмом, який позначив трагічну гибель того соціального устрою, в якому письменнику належала важлива соціально-культурна місія. Для поетів європейського високого модернізму – В. Б. Єйтса, Т. С. Еліота, Е. Паунда – так само, як і для В. Стівенса по іншій бік Атлантики, культурно-цивілізаційна основа буття все більше набуває форм фікціонального концепту. Міметичне відображення дійсності поступається місцем самореференційному вербальному всесвіту текстуальності. Побудова «усіяних земних Едемів», які Д. Затонський справедливо та проникливо визначив як мотив, що органічно поєднує модернізм із традицією [4, с. 42], виявляється незатребуваною в буржуазному соціумі, і тому ідеальний соціальний устрій нарочито та підкреслено переноситься у царину виключно естетичних категорій. «Капіталістичне суспільство, якщо так вже прийнято називати соціальну

організацію між 1905 р. і 1915 р., не змогло скористатися наявними митецькими «пагонами», – писав Паунд у 1933 р. у статті з промовистою назвою «Вбивство капіталом» (Murder by Capital) [21, с. 227].

Якщо такі провідні дослідники творчості Паунда, як Х. Кеннер [13], Дж. Лафлін [15], Д. Деві [11], Д. Перлман [17] та М. Александер [9] запропонували прочитання спадщини митця як поетичного досягнення, то Р. Касілло [10], В. Флорі [12], Т. Редман [23], Ф. Куберські [14], Р. Преда [22] намагаються проаналізувати поезію та прозу Паунда в контексті його політичних і економічних поглядів. Утім, функції та модули документального методу в структурі «Кантос» вивчені ще недостатньо глибоко.

Одними з найголовніших жанрологічних визначень модерністського епосу Паунда «Кантос» висловлено автором у книгах, які сприймаються як глоси до його opus magnum. В «Основах читання» (ABC of Reading, 1934 р.) епосом названо «поему, яка охоплює історію» [18, с. 46]. У «Путівнику по культурі» (Guide to Kulchur, 1938 р.) поет пише: «ніякої таємниці в моїх «Піснях» немає, це – історія племені» [20, с. 194]. Історичний масштаб використовується поетом як

метафора вічного повернення, на тлі якої актуалізується прагнення об'єднати на глибинному естетичному рівні найрізноманітніші сторони буття: мистецтво, економіку, політику, міф, Схід і Захід. У цьому сенсі семантико-ідейне структурування «Кантос» Паунда підпорядковане епічній ідеї – пошукам ідеалізованої єдності індивідуума та всесвітньої спільноти. Відмінною рисою ліричного героя «Пісень» є його розчинення в історичних «масках», «текстуалізації» циклічного руху часу. Художня специфіка «Пісень» визначається як жанровою належністю до великих, «панорамних» родів літератури (епосу), так і індивідуальним (ліричним) «квестом» за епічністю в умовах анатомізованого, індивідуалістичного буржуазного суспільства, іншими словами – у поступову епоху.

У статті зроблено спробу визначити образно-структурну специфіку «Пісень» у жанровій системі панорамних художніх форм освоєння дійсності, виокремити історичні документи, які функціонують як основи американської ідентичності, описати локус «Храму Малатести» як «соборного» образу (термін А. Нямцу) в оновленій моделі епічності, простежити художні стратегії побудови палімпсесту в «Кантос» на основі поєднання різноманітних культурних пластів і документальних текстів, що функціонують як «іскристі зсередини» деталі, зокрема, на матеріалі відтворення історії італійських банків епохи Ренесансу.

«Архівознавчий» аспект «Кантос» проявляється в документальному відтворенні вчинків і цитуванні буквальних слів сотень персонажів, що населяють епос. Такий алюзивний метод дозволяє Паунду заповнити історичні лакуни, відновити іншу, альтернативну історію, яка фальсифікується або замовчується офіційною ідеологією. У «Путівнику по культурі» Паунд підкреслює, що «передача знань можлива виключно через такі конкретні прояви», як тексти документів [20, с. 28], а «нове розуміння історичного процесу» потребує відновлення цілих літописних брил, які «відправили на смітник, спотворили або повернули у забуття» [20, с. 30].

В одній зі вступних «Пісень» Паунд описує запеклу суперечку між Істиною і Калліпою, музою епічної поезії. Лайка і взаємні образи закінчуються перемогою Істини над майстерно відтвореною, цілісною моделлю реальності, яку представляє стародавній літературний епос. Тріумф Істини над Калліпою можна тлумачити як свідчення того, що в смислового центрі оновленого епосу буде не ретардація дії, вихідний пункт і розв'язка сюжету якого визначена культурою і традицією, а спроба створення нової реальності. Роздуми М. Т. Римаря над парадигматикою епічної та ліричної форм художнього дискурсу наштовхують на важливі, як видається, висновки про специфіку поезики Паунда. «У ХХ ст., – підкреслює дослідник, – епічна точка зору на світ зумовила появу вже наскрізь суб'єктивістських романів, які стверджують прямо-таки антиепічний стан світу» [7, с. 3]. Авторська інстанція «Пісень» розгортається у пошуках естетичної, культурної і політичної альтернатив антиепічному впорядкуванню світу, причому в конгеніальних

структурних стилізаціях, які зберігають, за термінологією М. Бахтіна, «пам'ять жанру». Так, наприклад, середньовічний «Плач Бертрана де Борна» відлунується в щоденниках ліричного героя: «8-е жовтня / наше століття сповнене горем і тугою» [19, с. 536].

Ідейно-історичним осердям сучасного епосу Паунда є становлення і розвиток США. Як підсумовує творчість поета Т. Денисова, «підґрунтям поетового інтересу до історії завжди були роздуми про долю і стан рідної йому Америки, за яку він вболівав усе життя, намагався естетичними засобами вмонтувати її у світову історію і дошукувався можливості повернути її розвиток на той духовний високий рівень, який був закладений батьками-засновниками» [2, с. 109].

Дослідники загалом виявляють згоду стосовно історичного тла «Пісень», яке окреслюється двома засадничими мотивами: «античною міфологією та філософією Конфуція» [16, с. 35]. Такий історичний наратив оприявнює ідеологічну сутність художньо-образного конструювання неперервного зв'язку минулого з майбутнім батьківщини поета. Показовий приклад такого пошуку аналогій і екстраполяції знаходимо, наприклад, у статті Паунда «Мен-цзи (його етичне вчення)» (Mang Tszé (The Ethics of Mencius)), що була надрукована в редакційному Елютом модерністському часописі «Крайтіріон» у липні 1938 р. У цьому есе Паунд підкреслює наступність моральних принципів у концепціях Конфуція та Мен-цзи, наголошуючи на спорідненості такого співвідношення в американській історії: їхня «доктрина єдина, неподільна, її природу оприявлено в найдрібніших рисах подібно до того, як природня сутність дуба чи клена проявляється та поширюється на все дерево дуба чи клена. Мен-цзи занурюється в подробиці так само, як, наприклад, Ван Бурен удається в тонкощі засадничих принципів Джефферсона» [21, с. 82]. Логіку китайсько-американських аналогій поширено і на «Луньюй» (Афоризми) Конфуція. Паунд аналізує переклади діалогу легендарного мудреця і Цзилу, якому вчитель ставить на карб, що запальний молодик ладен стрімголов слідувати за Конфуцієм у морську подорож, але не покідувався про колоди для плоту [5, с. 50-51]. У перекладі словом «розсудливість» передано ієрогліф, що, на здогад поета, поєднує зображення колоди, клішні та дитини для означення плоту. На смак Паунда такому узагальненню бракує «легкого, як у Лінкольна, почуття гумору», притаманного китайському оригіналу [21, с. 83].

Серцевинна тема й загальна архітектоніка «Кантос» багато в чому визначається взаємозв'язком (чи, радше, її дефіцитом) сучасності з найважливішими документами, які сформували американську ідентичність – Конституції, епістолярної і літературно-публіцистичної спадщини президентів Т. Джефферсона і Дж. Адамса. Цикл про Джона Адамса в «Кантос», створених напередодні Другої світової війни (1939 р.), несе принаймні подвійне семантичне навантаження. По-перше, Паунд оспівує та звеличує діяльність державного мужа, спадщина якого практично зникла з поля зору історичної науки. По-друге, автор

намагається перебороти блаженне і небезпечне невігластво американців стосовно життя цього видатного громадського діяча. «Мені здається, що відродження американської культури неможливо в умовах, коли Маркс і Ленін перевидаються сотисячними накладами вартістю 10 і 25 центів, а спадщину Адамса і Джефферсона тримають в таємниці від простого люду. Протягом трьох років я, наприклад, безуспішно намагався купити видання листів Джона Адамса» [21, с. 162].

Історико-документальні свідчення, травелоги, щоденники та конкретні дати минулого вплетені в текстуру «Кантос» немов «сигнальні прапорці» історії: у Венеції 1920 р. стара праля відбиває такт на пральній дошці, підспівуючи учасникам середньовічної церемонії заручення дожа з Адріатичним морем [19, с. 129-30]; у серпні 1777 р. Моцарт підписує лист до принца-архієпископа Зальцбурга з четвертим за рахунком проханням «виявити більшу прихильність і на цей раз дозволити мені виїхати» [19, с. 128]; «п'ять мільйонів безробітної молоді ... Сполучені Штати Америки / 3-й рік царювання Ф. Рузвельта» [19, с. 234-235]. Словом, історичні деталі повторюються в сучасності, документи інтегровані в загальний колаж, історію неможливо відокремити від мистецтва, а жанрове наповнення ліро-епічного епосу насичується автобіографічними компонентами.

Розуміння Паундом безперервності культури включає два рівноцінних компоненти: універсалізація і пошуки унікальності, специфічності історичних фактів і проявів духовної культури. «Гідним методом вивчення поезії і справжньої художньої літератури є метод, який застосовується в сучасній біології, а саме – ретельне безпосереднє вивчення матеріалу і постійне порівняння одного «гістологічного зрізу» з іншим [18, с. 17]. Однією з художніх стратегій побудови палімпсеста у «Кантос» є поєднання різноманітних культурних пластів і конкретних документальних текстів, що поет називає «деталлями, що іскраються зсередини» (luminous detail).

Типовим прикладом поліфункціонального використання таких історичних подробиць є «Пісні VIII-XI», які ще прийнято називати «Піснями про Малатесту». Сюжетну основу цього поетичного циклу складають відомості про життя італійського кондотьєра Сиджизмондо Пандольфо I (1417 – 1468), найзнаменитішого представника роду Малатеста. Прикметно, що визначальним художнім прийомом циклу є цитування або переказ історичних документів, наприклад – листів Малатести, які Паунд студіював у бібліотеці м. Сієна. За допомогою цього творчого нововведення поет відображає дієву, активну ренесансну особистість. Залучені документи не просто ілюструють історичні перипетії, вони використовуються для перегляду, переписування історії. І не тільки умоглядного. І. Стравінський, наприклад, згадуючи обставини створення опери «Пригоди гульвіси» («Походження повесі»), звертається до тексту «Кантос» як ідеального порядку взаємовідносин художника і буржуазного суспільства: «Чи пам'ятаєте ви лист Сізімонди Малатести до Джованні Медичі з проханням про

митця, здатного прикрасити фресками наново облицьовані стіни палацу Малатести? За версією Паунда, Сізімондо обіцяє художнику, ким би він не був, що він ... зможе працювати, як йому подобається, / або витратити свій час, як йому подобається, / і ніколи не бідуватиме. Ось що мав би прочитати кожен, хто збирається дати замовлення митцеві» [8, с. 272].

Для того, щоб зберегти подібні ренесансні культурні артефакти для нащадків, Паунд відтворює їх у нових формах. Наприклад, поряд із цитатами та перекладами листів Малатести, читачеві представлений і своєрідний «відсканований» оригінал документа. Ліричний герой нагадує одночасно середньовічного скриптора і сучасного медієвіста. Латинське «tergo» (на звороті) вказує на фрагменти адреси, які збереглися всупереч невблаганному плину часу. Проте текстові лакуни перетворюють документ на абракадабру: «tergo/...hanni de/...dicis /...entia» [19, с. 28]. Подібний прийом беззмістовності, безглуздості тексту, представлений свідомістю протагоніста, нагадує епізод із «Злочину і покарання» Ф. Достоєвського. Раскольников у трактирі з судомним нетерпінням і тремтливими руками гортає газети, у яких може бути повідомлення про вбивство старої лихварки: «Ізлер – Ізлер – Ацтеки – Ацтеки – Ізлер – Бартолі – Массімо – Ацтеки – Ізлер ...» [3, с. 151-152]. І якщо в доцентровому романі Достоєвського «безглуздість тексту – це образ роз'єданого всесвіту, який «розпався на безглузді відламки» [1, с. 228], то в епічному універсумі «Кантос» древні артефакти відновлюють цілісність і повертаються до життя, історична абракадабра воскресає як читабельний текст: «Giovanni of the Medici, / Florence» [19, с. 28]. Цикл про Малатесту, як і вся ліро-епічна поема «Кантос», є актом, як сказав сам Паунд, «збиранням останків Озіріса», бога відродження природи: культура та історія, фрагменти минулого і сучасного реставруються і виблискують новим розумінням історичних постатей і культурних міфів, синкретично з'єднаних ідеограма-тичною матрицею епічного нарративу.

Історичний образ Малатести тісно пов'язаний із побудовою Храму в Ріміні. Під час розпалу політичного хаосу кондотьєр Сиджизмондо створив неповторну «модель цивілізації». Архітектурні мотиви використовуються Паундом для вираження ідеї нерозривної цілісності мистецтва, різних мов, міфології, історії. Такий синкретизм і трансформаційну поліфонію А. Нямцу вдало назвав «соборними образами» [6, с. 21]. У «соборних образах», створених Паундом на історичному матеріалі, пов'язаному з побудовою храму в Ріміні, поет перетворює поезію на дзеркало історії.

У «П'ятому десятку Пісень» (The Fifth Decade of The Cantos, 1937 р.) Паунд зосереджується на історичних прикладах банківської системи, заснованої на принципах справедливості, теж запозичених з минулого Італії. Ліва частина циклу дається у формі витягів із документів, що стосуються історії Monte dei Paschi (дослівно, «Банк пасовищ»), заснованого в 1624 р. в Сієні. Паунд скрупульозно цитує банківські документи [19, с. 219, 221] щодо кредитів і виплат

вкладникам. Історичні свідчення підтверджують, що отриманий прибуток розподілявся між накладними витратами та будівництвом доріг, гідротехнічних споруд, інших соціальних проектів. Поет вивчає старовинні книги і літописи в італійських архівах і нашоується на безцінні матеріали про Банк пасовищ, які підтверджують справедливість його припущень про те, що в історії банківської справи можна знайти приклади гуманного та відповідального ставлення до громадських потреб.

Компонуючи італійські реалії епохи Ренесансу з англійськими просторіччями, насолоджуючись міжмовною контамінацією, дослідник-скриптор висловлює задоволення і захоплення державним інститутом, що має «душу», вона заснована на раціональних принципах, «з батьківською любов'ю» [19, с. 209]. У «Пісні 43» простежується звичайна для Паунда стилістика поєднання полілогу, архівних матеріалів і ліричних відступів. У творі наводяться підтвердження автентичності документів про заснування банку, зокрема – графічно відтворений на берегах сторінки хрест на місці печатки, завірена 18-го липня 1623 р.: «July 1623 / Loco Signi / † [a cross in the margin] [19, с. 210].

У структурі цього циклу слід виділити складне поєднання документального методу з гомерівським принципом починати розповідь *in medias res*, наприклад, коли у «Пісні 42» указ про створення Банку цитується відразу з 3-го пункту, тобто з найголовніших і ключових положень. Ліричний герой, таким чином, наділяється статусом літописця

банківської справи новітнього часу. Екскурс в історію Італії пори Відродження контрастує в поемі з зображенням англійських і американських банків, які знаходяться в приватній власності і приносять їх власникам величезні прибутки незалежно від впливу інвестицій на реальні обсяги виробництва. Зіставлення італійського «Банку пасовищ» з англійськими й американськими банками служить Паунду для того, щоб засудити лихварську діяльність останніх. Обвал американських кредитних ринків 2008 р. і глобальна економічна криза підтвердила пророчу рацію Паунда, принаймні втій частині сучасного епосу, яка зближує його з жанром ієреміади, у якій поет виливає жовч на адресу суспільства, в якому владарюють банкіри-лихварі, що нав'язують йому цінності наживи, меркантильності, користолюбства і жадібності.

Отже, поєднання документального стилю відображення історичних подій з поліфонічними й інтертекстуальними компонентами в архітектоніці «Пісень» Езри Паунда можна розглядати як один із плідних способів інтерпретації цього класичного твору англо-американського модернізму ХХ століття. Як і у творах імажистського періоду, жанрові й образні доміанти «Кантос» стереоскопічно виокремлюють формально-структурні властивості текстури, які часто-густо самі по собі стають предметом поетичної рефлексії та гри. Вони втілюють модерністське потрактування літератури як головним чином лінгвістичного конструкту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайль П., Генис А. Родная речь : Уроки изящной словесности / Петр Вайль, Александр Генис ; [авт. Предисл. А. Синявский]. – М. : КоЛибри, 2008. – 255 с.
2. Денисова Т. Н. История американской литературы / Т. Н. Денисова. – К. : Вид. дім «Кисво-Могилянська академія», 2012. – 418 с.
3. Достоевский Ф. М. Преступление и наказание / Федор Михайлович Достоевский. – М. : Художественная литература, 1983. – 527 с.
4. Затонский Д. В. Модернизм и постмодернизм : Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств (От сочинений Умберто Эко до пророка Екклесиаста) / Дмитрий Владимирович Затонский. – Х. : Фолио, 2000. – 256 с.
5. Конфуций. Луньюй. Изречения / Конфуций ; [перевод «Луньюй» И. И. Сенченко.]. – М. : Изд-во Эксмо, 2003. – 464 с.
6. Няму А. Миф. Легенда. Литература (теоретические аспекты функционирования) : [монография] / Анатолий Евгеньевич Няму. – Черновцы : Рута, 2007. – 520 с.
7. Рымарь Н. Т. Современный западный роман. Проблемы эпической и лирической формы / Николай Тимофеевич Рымарь. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1978. – 127 с.
8. Стравинский И. Диалоги. Воспоминания. Размышления. Комментарии / И. Стравинский ; [перевод с англ. В. А. Линник]. – Ленинград : Музыка, 1971. – 414 с.
9. Alexander M. The Poetic Achievement of Ezra Pound / Michael Alexander. – Berkeley : University of California Press, 1979. – 247 p.
10. Casillo R. The Genealogy of Demons : Anti-Semitism, Fascism, and the Myths of Ezra Pound / Robert Casillo. – Evanston, Ill : Northwestern University Press, 1988. – 463 p.
11. Davie D. Ezra Pound : Poet as Sculptor / Donald Davie. – New York : Oxford University Press, 1964. – 261 p.
12. Flory W. S. The American Ezra Pound / Wendy Stallard Flory. – New Haven : Yale University Press, 1989. – 246 p.
13. Kenner H. The Pound Era / Hugh Kenner. – Berkeley : University of California Press, 1971. – 606 p.
14. Kuberski P. A Calculus of Ezra Pound : Vocations of the American Sign / Philip Kuberski. – Gainesville : University Press of Florida, 1992. – 203 p.
15. Laughlin J. Pound as Wuz : Essays and Lectures on Ezra Pound / James Laughlin. – Saint Paul : Graywolf Press, 1987. – 203 p.
16. Nadel I. B. The Cambridge introduction to Ezra Pound / Ira B. Nadel. – Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2007. – 148 p.
17. Pearlman D. D. The Barb of Time. On the Unity of Ezra Pound's Cantos / Daniel D. Pearlman. – New York : Oxford University Press, 1969. – 318 p.
18. Pound E. ABC of Reading / Ezra Pound. – New York : New Directions, 1934. – 210 p.
19. Pound E. Cantos / The Cantos of Ezra Pound. – New York : New Directions, 1986. – 824 p.
20. Pound E. Guide to Kulchur / Ezra Pound. – New York : New Directions, 1970. – 379 p.
21. Pound E. Selected Prose. 1909 – 1965 / Ezra Pound ; [ed., with an Introduction by William Cookson]. – New Directions, 1973. – 475 p.
22. Preda R. Ezra Pound's (post)modern poetics and politics : logocentrism, language, and truth / Roxana Preda. – New York : P. Lang, 2001. – 325 p.
23. Redman T. Ezra Pound and Italian Fascism / Tim Redman. – New York : Cambridge University Press, 1991. – 288 p.